

Jan Váška

New Labour, Británie a svět

Ideový rámec britské zahraniční politiky za vlády Tonyho Blaira a Gordona Browna

New Labour, Británie a svět

Ideový rámec britské zahraniční
politiky za vlády Tonyho Blaira
a Gordona Browna

Jan Váška

Recenzovali: prof. PhDr. Bořivoj Hnízdo, Ph.D.
PhDr. Pavel Hlaváček, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum
Redakce Dita Křišťanová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2017
Text © Jan Váška, 2017
Cover photo © ČTK/AP, 2017

Tato monografie vznikla v rámci systému podpory fakultních monografií
Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy.

ISBN 978-80-246-3744-0
ISBN 978-80-246-3771-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Předmluva	9
1. Úvod	11
2. Současný stav zpracování tématu v odborné literatuře	16
2.1 Tradiční ideový rámec labouristické zahraniční politiky a jeho reinterpretace v éře New Labour	19
2.2 Etická zahraniční politika	24
2.3 Doktrína mezinárodního společenství	28
2.4 Atlanticismus	35
2.5 Ideje místa, role a identity Británie ve světě	42
2.6 Formativní ideje evropské politiky New Labour	48
2.7 Další analýzy zahraničněpolitického diskurzu a politické komunikace New Labour	55
2.8 Shrnutí	60
3. Teoreticko-metodologický rámec práce	63
3.1 Základní vymezení filosoficko-teoretického rámce a metodologie práce	63
3.2 Sociální konstruktivismus	66
3.3 Interpretivismus	71
3.4 Koncept diskurzu	72
3.5 Pojmy „konceptuální ideje“ a „ideový rámec“	74
3.6 Analýza diskurzu	77
3.7 Metodologie práce krok za krokem	80
3.8 K textům a jejich výběru	83
4. Mezinárodní prostředí	87
4.1 „Současnost“ a „dnešní svět“	87

4.2	Globalizace	89
4.3	„Mezinárodní společenství“	91
4.4	Rozložení moci v mezinárodním systému	92
4.5	Normy a pravidla mezinárodní politiky	95
4.6	Suverenita a intervence	99
4.7	Mezinárodní organizace	103
4.8	Aktuální mezinárodní agenda	110
4.9	Mezinárodní prostředí: shrnutí	120
5.	Identita a mezinárodní postavení Británie	122
5.1	Identita Británie	122
5.2	Postavení Británie ve světě	126
5.3	Postavení Británie v Evropě	130
5.4	Identita a mezinárodní postavení Británie: shrnutí	135
6.	Britská zahraniční politika	137
6.1	Cíle britské zahraniční politiky	137
6.2	Mocenské zdroje britské zahraniční politiky	144
6.3	Prostředky britské zahraniční politiky	147
6.4	Modality užití vojenské síly	150
6.5	Britská zahraniční politika a zájmy	153
6.6	Britská zahraniční politika a hodnoty	157
6.7	Britská zahraniční politika: shrnutí	162
7.	Evropa a evropská integrace	163
7.1	Smysl a cíle evropské integrace	167
7.2	Úspěchy a selhávání evropské integrace	169
7.3	Ústavní uspořádání Evropské unie	173
7.4	Evropa/EU ve světě	177
7.5	Kontinuita evropské integrace	179
7.6	Evropa – shrnutí	181
8.	Spojené státy a „zvláštní vztah“	183
8.1	Amerika a svět	186
8.2	Transatlantické vztahy	189
8.3	Britsko-americký bilaterální vztah	193
8.4	Spojené státy a „zvláštní vztah“ – shrnutí	198
9.	Formativní události a zahraniční angažmá éry New Labour	199
9.1	Útoky z 11. září 2001	199

9.2	Válka v Afghánistánu	203
9.3	Válka v Iráku	208
9.4	Finanční a hospodářská krize	217
10.	Shrnutí a interpretace poznatků	219
10.1	Šest předělových momentů v zahraničněpolitickém diskurzu vlád New Labour	220
10.2	Stabilní prvky ideového rámce zahraniční politiky New Labour	226
10.3	Změny v ideovém rámci zahraniční politiky New Labour	227
10.4	Zdroje dynamiky zahraničněpolitického diskurzu	231
11.	Závěr	234
	Přílohy	243
	Příloha 1 – Seznam a charakteristika analyzovaných textů	243
	Příloha 2 – Kódovací mřížka	270
	Příloha 3 – Ukázka kódování textu	272
	Příloha 4 – Medailony protagonistů	280
	Tony Blair	280
	Gordon Brown	284
	Robin Cook	289
	Jack Straw	290
	David Miliband	291
	Douglas Alexander	292
	Summary	293
	Seznam zkratk	295
	Bibliografie	297
	Ediční poznámka	309

Předmluva

Kniha, která se čtenáři dostává do rukou, vznikla úpravou dizertační práce *Ideový rámec britské zahraniční politiky za vlády New Labour*, obhájené v květnu 2016 na Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Největší z řady provedených změn bylo doplnění krátkých empirických úvodů k většině kapitol stati. Ty by měly čtenáři napomoci vytvořit si vazbu mezi sférami zahraničněpolitických idejí a diskurzů a empirické mezinárodní politiky, a tím mu usnadnit sledování výkladu. Rovněž byly zohledněny odborné texty publikované k tématu v průběhu roku 2016. Kniha je určena v první řadě poučeným čtenářům zajímajícím se o problematiku britské zahraniční politiky, kteří mají zájem prohloubit svoje porozumění idejím, jež ji v mimořádně zajímavém období zatím poslední labouristické vlády formovaly. Zároveň se obrací k zájemcům o metodologickou stránku uskutečněného výzkumu – jako pomůcka pro ty, kdo by se sami rádi pustili do zkoumání světa politických idejí nástroji kvalitativní diskurzní analýzy, ale třeba i jako impuls k obecnější metodologické debatě o potenciálu, ale i o limitech zde ozkoušených postupů.

* * *

Rád bych na tomto místě poděkoval školiteli své dizertační práce prof. Jiřímu Peškovi za důvěru, s níž se jí ujal, a za trpělivost, s níž ji doprovázel. Svým kolegům z katedry evropských studií děkuji za dlouholetou všestrannou podporu, jmenovitě pak vděčím prof. Lence Rovné za probuzení svého zájmu o období soudobých britských dějin a dr. Tomáši Weissovi za pádné připomínky k metodologické části práce. Za cenné podněty děkuji oponentům své dizertační práce, prof. Blance Říchové a doc. Vlastimilu Fialovi, a oběma lektorům této knihy: prof. Bořivoji

Hnízdovi a dr. Pavlu Hlaváčkovi. Své rodině s láskou děkuji za zázemí, které v ní mám. Největší dík pak patří mé ženě Marianě za její velkorysost a nekonečnou trpělivost v těch dlouhých letech, kdy tato práce byla (nevítaně rozpínavým) členem naší domácnosti.

=/=

V Praze 25. března 2017

1. Úvod

Vymezení tématu a cílů knihy

Předmětem této knihy je ideový rámec britské zahraniční politiky v letech 1997–2010, kdy Británii spravovaly labouristické vlády vedené Tonym Blairem a Gordonem Brownem. Toto období bývá označováno jako éra vlád New Labour.¹ V rovině empirické zahraniční politiky je pro éru New Labour charakteristické jedno z velkých vzepětí „zvláštního vztahu“ se Spojenými státy v kontextu společného postupu v tažení proti mezinárodnímu terorismu (ikonické fotografie zobrazují neformálně oblečeného Tonyho Blaira „bok po boku“, *shoulder to shoulder*, amerického prezidenta George W. Bushe), důvěra v možnosti zahraničního nasazování vojenské síly k dosahování humanitárních cílů, protiprávní invaze do Iráku a její neblahé důsledky, nakonec neúspěšná snaha „smířit“ Brity s členstvím v Evropské unii a Británii pevně etablovat jako aktivního a vlivného aktéra v evropské integraci a v neposlední řadě až mesianistický přístup k mezinárodním problémům, odrážející se i v nebylém (a silně medializovaném) důrazu na problematiku rozvoje globálního Jihu.² Zároveň jde o období, kdy se v britském prostředí poprvé naplno rozvíjí strategické uvažování o zahraniční politice země. To je formálně zachyceno nejprve v sérii koncepčních dokumentů ministerstva zahraničí a v období Brownovy vlády pak ve Strategii národní bezpeč-

- 1 Z hlediska vývoje Labouristické strany jako takové je možné počátek éry New Labour datovat do rozmezí let 1994–96, kdy byl do jejího čela zvolen Tony Blair, strana ze svých stanov vypustila závazek prosazovat kolektivní vlastnictví výrobních prostředků (článek IV) a přijala nový programový manifest *New Labour, New Life for Britain*. Definitivní tečkou za obdobím New Labour je pak volební porážka v roce 2015, kdy byl do čela strany zvolen představitel tradičního levicového křídla Jeremy Corbyn.
- 2 Pro přehled základní literatury k tématu britské zahraniční politiky období New Labour viz úvod Kapitoly 2 této práce.

nosti (2008), jejíž vznik dokládá významný soudobý trend v uvažování o vnějších vztazích státu: postupující provázanost tradiční diplomacie, vnějších ekonomických vztahů, obranné politiky a aspektů vnitřní bezpečnosti pod zastřešujícím konceptem národní bezpečnosti.³

Tato práce se však primárně nezabývá empirickou rovinou britské zahraniční politiky v éře New Labour, ale zahraničněpolitickým diskurzem vrcholných vládních představitelů, idejemi, které tento diskurz spravovaly, a jejich proměnami v průběhu zkoumaného období. Soubor těchto zakládajících idejí a významů nazývá „ideovým rámcem“ britské zahraniční politiky. Protože autorovým motivem k výzkumu politického diskurzu⁴ byla premisa existence těsné vazby mezi zahraničněpolitickým diskurzem a jednáním, byl předmětem zkoumání pouze dobový oficiální diskurz labouristické vlády, jak jej zachycují především publikované přepisy zahraničněpolitických proslovů jejích nejvyšších představitelů. Práce se proto nevěnuje menšinovým, od zahraničněpolitické praxe reálně odříznutým vnitrostranickým alternativám k tomuto hegemonickému diskurzu. Autor navrhuje analytickou kategorii tzv. konceptuálních idejí, induktivně vyvozených abstraktních pozitivních či normativních výroků, které tok vypovídání k danému tématu v určitém čase organizují. Dynamiku ideového rámce zahraniční politiky New Labour jako celku pak sleduje právě v rovině těchto „řídících významů“ – konceptuálních idejí.

Uskutečněný výzkum sledoval několik postupných cílů. Výchozím krokem byla identifikace hlavních témat a uzlových bodů diskurzního pole „Britská zahraniční politika v současném světě“ pro éru vlád New Labour. Následně se zkoumání zaměřilo, na základě analýzy reprezentativního souboru textů, na identifikaci konceptuálních idejí pro každý tematicky definovaný segment tohoto diskurzního pole a na jejich případné změny v průběhu zkoumaného období. Poté již bylo možné navrhnout odpověď na soubor tří výzkumných otázek: (1) *Kdy a za jakých okolností došlo v období vlád New Labour ke změnám zahraničněpolitického diskurzu britské vlády?* (2) *Které součásti ideového rámce (tedy které konceptuální ideje či jejich formace) labouristické zahraniční politiky zůstaly během zkoumaného období stabilní a které, a v jakém kontextu, naopak prošly trans-*

3 Pro zasazení vzniku Strategie národní bezpečnosti do kontextu proměn role státu a způsobu vládnutí v Británii v éře New Labour viz Tara McCormack, „The British National Security Strategy: Security after Representation“, *B7PIR* 17:3 (2015), 494–511.

4 Pro (kritickou tradici inspirované) uvedení do problematiky výzkumu politického diskurzu viz Paul Chilton a Christina Schäffner, „Introduction. Themes and principles in the analysis of political discourse“, in Paul Chilton a Christina Schäffner (edd.), *Politics as Text and Talk. Analytic approaches to political discourse* (Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002), 1–41.

formací? A v obecné rovině, (3) jaké lze na základě poznatků vyplynulých z uskutečněného výzkumu identifikovat zdroje transformace ideového rámce zahraniční politiky státu v průběhu jednoho souvislého vládního období určité politické strany?

Vymezení teoretického rámce a metodologie práce

Práce vychází z tradice interpretativního výzkumu a „obratu k jazyku“⁵ ve společenských vědách. Hlásí se k premisám sociálního konstruktivismu, především jeho interpretivistické, lingvistické větve.⁶ Ideový rámec britské zahraniční politiky, tedy soubor konceptuálních idejí organizujících v daném čase zahraničněpolitický diskurz vládních představitelů, pojímá v intencích sociálně-konstruktivistické premisy vzájemného ustavování činitelů a struktur jako ideovou strukturu, jež protagonistům zahraniční politiky na jednu stranu umožňuje k tématu smysluplně promlouvat, a zprostředkovaně i jednat, na druhou stranu jejich diskurzivnímu i sociálnímu jednání stanovuje meze toho, co je srozumitelné, „normální“ a přípustné. Zároveň je tato struktura prostřednictvím diskurzivního jednání těchto aktérů zpřítomňována a potvrzována, anebo za určitých okolností naopak přetvářena.

Těžiště metodologie práce tvoří kvalitativní metody analýzy textů, konkrétně obsahová a diskurzivní analýza. Předmětem analýzy je soubor 47 dokumentů (viz Přílohu 1) připsaných tzv. autorizovaným mluvčím britské zahraniční politiky zkoumaného období. Konkrétně jde o vybrané zahraničněpolitické projevy tehdejších ministerských předsedů Tonyho Blaira a Gordona Browna, projevy ministrů zahraničních věcí a také zahraničněpolitické pasáže volebních programů Labouristické strany pro všeobecné volby. Vlastní datovou základnu práce tvoří soubor výpovědí (gramatických vět, částí vět či krátkých nadvětných celků), případně sousloví, získaných z těchto textů standardizovaným postupem, v nichž jsou artikulovány významy k některému ze zvolených tematických okru-

5 Práce tedy vychází z premisy, že řeč není neutrálním médiem komunikace, jež by při správném užití pouze věrně odráželo vnější, na mluvčím nezávislou skutečnost. Naopak – jazyk nejenže vytváří paralelní „režimy pravdy“, ale především hraje konstitutivní roli ve vztahu k sociálnímu světu, v němž ustavuje objekty a jejich identity, významy a vztahy. Rovněž změna v sociálním světě se děje prostřednictvím změny v diskurzu. Louise Phillips a Marianne Jørgensen, *Discourse Analysis. Theory and Method* (London: Sage, 2002), 9.

6 Pro rozlišení mezi tzv. konvenční a interpretivistickou variantou sociálního konstruktivismu viz Jeffrey Checkel, „Constructivism and foreign policy“, in Steve Smith, Amelia Hadfield a Tim Dunne (edd.), *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases* (Oxford: OUP, 2008), 71–82.

hů v rámci zkoumaného diskurzního pole „Britská zahraniční politika v současném světě“ (pro jejich seznam viz kódovací mřížku v Příloze 2). Kódování textů a analýzu získaných dat autor uskutečnil manuálně bez pomoci specializovaného softwaru.

Zvolený přístup, kdy se v těžišti badatelského zájmu nachází soustava idejí zprostředkovaných souborem politických projevů, samozřejmě není s to plně vysvětlit, natož predikovat kterékoli konkrétní zahraničněpolitické rozhodnutí. Avšak porozumění tomu, jak tvůrci zahraniční politiky daného státu v konkrétním historickém období konceptualizovali mezinárodní prostředí, jeho normy, pravidla a mocenskou strukturu, definující témata mezinárodní agendy, mezinárodní identitu, roli, mocenské zdroje a zájmy své země, je zásadní pro pochopení motivů jejich rozhodování, povahy dilemat, kterým čelili, i toho, proč pro ně byly určité varianty jednání „přirozené“, zatímco jiné *a priori* nemyslitelné.

Struktura práce

Práce je členěna do jedenácti kapitol. Po tomto stručném úvodu jsou zařazeny přehled a zhodnocení zpracování problematiky ideového rámce zahraniční politiky New Labour v dosud publikované odborné literatuře (Kapitola 2). Následuje teoreticko-metodologická část práce (Kapitola 3). Ta po představení obecného teoretického rámce práce vymezuje klíčové pojmy „diskurz“, „konceptuální ideje“ a „ideový rámec“ a poté přibližuje metodologii uskutečněného výzkumu a strategii zvolenou pro sestavení analyzovaného korpusu textů.

Navazující text již předkládá výsledky samotného bádání. Analýza zahraničněpolitického diskurzu vlád New Labour a jeho vývoje je z rozsahových důvodů rozdělena podle tematického klíče do šesti kapitol. Ty se postupně zabývají diskurzivní konstrukcí mezinárodního prostředí, norem, které je spravují, a soudobé zahraničněpolitické agendy (Kapitola 4); identity, mezinárodního postavení a role Spojeného království a postavení Británie v Evropě (Kapitola 5); cílů, zdrojů a prostředků britské zahraniční politiky a role zájmů a hodnot v ní (Kapitola 6); Evropské unie a procesu evropské integrace (Kapitola 7); identity, mezinárodního postavení a role Spojených států amerických, transatlantických vztahů a bilaterálního britsko-amerického vztahu (Kapitola 8) a klíčových zahraničněpolitických angažmá a formativních mezinárodních událostí éry New Labour: teroristických útoků z 11. září 2001, válek v Afghánistánu a Iráku a vypuknutí finanční krize na podzim 2008

(Kapitola 9). Každá z těchto tematických kapitol (s výjimkou obsahově fragmentované deváté kapitoly) je zakončena stručným shrnutím hlavních poznatků. Závěrečná kapitola stati (Kapitola 10) získané poznatky syntetizuje a interpretuje, a tím zodpovídá vytyčené výzkumné otázky. Nejprve předkládá chronologický nástin vývoje zahraničněpolitického diskurzu New Labour a jeho hlavních předělových momentů. Poté se zaměřuje na dynamiku jeho ideového rámce z perspektivy stabilita-změna. Konečně na základě kontextualizace identifikovaných změn v souboru konceptuálních idejí nabízí rozvrh možných zdrojů transformace zahraničněpolitického diskurzu v průběhu vládního období jedné politické strany. Vlastní stručný závěr práce (Kapitola 11) již poznatky přdestřené v desáté kapitole nezdvojuje, konfrontuje je nicméně se závěry dalších výzkumů této problematiky. Jako přidanou hodnotu pak nabízí *ex post* reflexi zvolené výzkumné metody a návrh výzkumné agendy, jež by na předkládanou práci mohla navázat.

Za bibliografický seznam a seznam zkratk jsou zařazeny čtyři přílohy: charakteristika analyzovaných textů, přibližující dle potřeby i specifické okolnosti jejich vzniku a proslovení (Příloha 1), kódovací mřížka (Příloha 2), ukázka kódování textu (Příloha 3) a medailony protagonistů zahraniční politiky vlád New Labour (Příloha 4). Přílohy 2 a 3 doplňují metodologickou kapitolu práce, přílohy 1 a 4 předkládají informace potřebné k poučenější interpretaci jednotlivých textů.